

ละครประเด็นศึกษาเพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องการผลิตซ้ำ ถ้อยคำสร้างความเกลียดชังจากสื่อออนไลน์แก่เยาวชนไทย

ธนสิน ชุตินธรานนท์* และกฤษณะ พันธุ์เพ็ง
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่รับบทความ 22 มีนาคม 2566

วันที่แก้ไขบทความ 11 พฤษภาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความ 18 พฤษภาคม 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังจากสื่อออนไลน์แก่เยาวชนโดยใช้ละครประเด็นศึกษา ผู้วิจัยใช้แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน และแบบบันทึกสะท้อนตัวตนซึ่งออกแบบตามธรรมเนียมปฏิบัติในละครเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เยาวชนไทยที่มีอายุระหว่าง 18-22 ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษาจำนวน 29 คน ผลการวิจัยพบว่าเยาวชนไทยรับรู้การผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังที่เกิดขึ้นในหลายบริบทของสังคมไทย ได้แก่ ละครซีรีส์ โรงเรียน สถานที่ทำงาน และวงการบันเทิง รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นมีความรุนแรงหลายระดับและถึงขั้นเป็นอันตรายต่อชีวิต เมื่อสิ้นสุดกระบวนการละครประเด็นศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้เพิ่มขึ้นหลังจากเข้าร่วมกิจกรรม โดยสามารถระบุรูปแบบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง และสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังได้ทุกคน

คำสำคัญ: ถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง; ละครประเด็นศึกษา; สื่อสารการแสดง; สื่อออนไลน์

* ผู้รับผิดชอบบทความ: thanasin.c@chula.ac.th

DOI: xx.xxxxx/tujournal.xxxx.x

Theatre in Education for Knowledge Enhancement of Hate Speech Reproduction through Online Media for Thai Youth

Thanasin Chutintharanon* and Kritsana Panpeng
Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University

Received 22 March 2023

Received in revised 11 May 2023

Accepted 18 May 2023

Abstract

This mixed methods research aims to strengthen knowledge about hate speech reproduction via online media for Thai youth by using theatre in education as a fortification tool. Pre- and post-tests and self-reflection notes, created in accordance with dramatic conventions, were used to collect data from 29 students in a higher education institution, aged between 18-22. The results reveal that Thai youth perceived hate speech reproduction in various contexts of Thai society such as dramatic series, schools, workplaces and entertainment circles. Hate speech reproduction has severe effects, including suicide. At the end of the theatre in education activity, all participants' knowledge increased dramatically, especially their ability to identify hate speech patterns and analyze the elements of hate speech in each statement.

Keywords: hate speech; theatre in education; performing arts; online media

---

* Corresponding author: thanasin.c@chula.ac.th

DOI: [xx.xxxxx/tujournal.xxxx.x](https://doi.org/xx.xxxxx/tujournal.xxxx.x)

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อในยุคการสื่อสารกึ่งวิวัฒน์ (disruptive communication) ส่งผลกระทบประการหนึ่งให้เยาวชนไทยสามารถเข้าถึงสื่อออนไลน์ได้ง่าย และรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ซึ่งช่วยให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างกว้างขวาง การเปิดโลกทัศน์ และการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้กลายเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สามารถเกิดขึ้นเพียงปลายนิ้วสัมผัสดังที่ ณิชกุล เสนาวงษ์ (2564) ระบุว่า การเข้าใช้งานสื่อออนไลน์ของชาวเจนเอเรชั่นแซด (generation Z) ของไทยมีความถี่เฉลี่ย 10 ครั้งต่อวัน โดยมีระยะเวลาเฉลี่ยการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์วันละ 7 ชั่วโมงขึ้นไป และมีแนวโน้มสูงขึ้น เป้าหมายสำคัญของการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ เพื่อความบันเทิง และการสืบค้นข้อมูลเพื่อการศึกษาตามลำดับ

อย่างไรก็ดีการใช้งานสื่อออนไลน์นั้นว่าเป็นดาบสองคม คมแรกย่อมยังประโยชน์ให้การเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศสามารถทำได้เกือบทุกสถานที่ทุกเวลา ในขณะที่อีกคมหนึ่งย่อมก่อให้เกิดผลร้ายอันไม่พึงประสงค์ เช่น สหะ พุกศิริวงศ์ชัย (2565) ระบุว่า ปัจจุบันสื่อเข้าถึงง่ายแต่เนื้อหาขาดการกลั่นกรอง ซึ่งก่อให้เกิดสภาพปัญหาการใช้ความรุนแรงในสังคมมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นจากการรับรู้ข่าวสารความรุนแรงบ่อย ๆ ทั้งยังสร้างความเคยชิน และสร้างผลกระทบต่อวัยรุ่นทั้งในระยะสั้น และระยะยาว บางครั้งถึงขั้นทำผิดกฎหมายต้องเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี และออกจากระบบการศึกษา สอดคล้องกับนิรมล บางพระ (2564) กล่าวคือ การเปิดรับสื่อที่มีความรุนแรงและอยู่ในสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจัยเสี่ยงสามารถเป็นแรงเสริมสำคัญที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงในระยะสั้นได้ ในขณะที่หากวัยเด็กได้รับชมสื่อที่มีความรุนแรง ก็จะมีแนวโน้มในการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวต่อมาในช่วงวัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่

รูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ หรือความรุนแรงจากการเสพสื่อออนไลน์ของเจนเอเรชั่นแซดในประเทศไทย คือ การใช้ถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง (hate speech)¹ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนับเป็นปัญหาที่ทวีความถี่มากขึ้นเรื่อย ๆ โดยปราศจากกลไกการป้องปราม ดังที่ กรกริช มุ่งสวัสดิ์ และญาดา กาศยพนันท์ (2561) ระบุว่า ในประเทศไทยการกระทำที่อาจถูกพิจารณาว่าเข้าลักษณะของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังผ่านทางสื่อออนไลน์ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมา แต่เมื่อพิจารณากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวแล้วพบว่ายังไม่มีการกำหนดเป็นความผิดเอาไว้ชัดเจนภายใต้ระบบกฎหมายไทย กระนั้นจากการศึกษาของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุกัญญา เอมอิมธรรม (2563) พบว่าต้นเหตุของปัญหาที่สำคัญไม่ได้อยู่ที่อินเทอร์เน็ต หรือการเสพสื่อออนไลน์ แต่พบปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ ผู้ใช้ที่ขาดความรู้ ขาดสำนึกที่ผู้ใช้ชีวิตยุคเทคโนโลยีสารสนเทศขาดวุฒิภาวะที่จะวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลบางเรื่องที่ได้รับ

¹ ประพุชวาจา (hate speech) ในทางทฤษฎีหมายถึง การแสดงออกทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษาที่ก่อให้เกิดความเกลียดชัง โดยมีฐานอคติทางเชื้อชาติ ชนชั้น เพศวิถี ถิ่นเกิด อุดมการณ์ทางการเมือง วัฒนธรรม และศาสนา อันเป็นการช่วยให้ผู้อื่นใช้ความรุนแรงเนื่องมาจากความเกลียดชังถึงขั้นขจัดออกไปหรือขั่นทำลายล้าง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2563) ทั้งนี้ศัพท์บัญญัติคำดังกล่าวในภาษาไทยมีความหลากหลาย เช่น ถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง (องค์กร Article 19, 2558) เนื้อหาสร้างความเกลียดชัง (พิรงรอง รามสูต, 2556) ฯลฯ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นปัญหาการเสฟสื่อออนไลน์ของเด็ก และเยาวชน เจเนอเรชันแซตที่นำไปสู่การผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง และนับเป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขให้ เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อ ทั้งนี้การพัฒนาความรู้ความเข้าใจด้วยการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความ เกลียดชังในสื่อออนไลน์นับเป็นประเด็นสำคัญเร่งด่วนของชาติ ดังที่พบว่าสำนักงานสภาความมั่นคง แห่งชาติได้กำหนดให้ประเด็นดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของ “โครงการการสร้างพื้นที่หลากหลายทางสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่าง” อีกด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังจากสื่อออนไลน์แก่เยาวชน โดยใช้ละครประเด็นศึกษา

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องละครประเด็นศึกษาเพื่อเสริมสร้างความรู้เรื่องการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความ เกลียดชังจากสื่อออนไลน์แก่เยาวชนไทย ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องโดยขอเสนอส่วนที่ เกี่ยวข้องโดยตรงพอสังเขปดังนี้

1. แนวคิดถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า มีผู้นิยามความหมายของ ถ้อยคำสร้างความ เกลียดชัง เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (Udupa, et.al., 2020; United Nations, n.d.; กรกริช มุ่งสวัสดิ์ และญาดา กาศยปนนท์, 2561; สรานนท์ อินทนนท์, 2563; สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2563) สรุปได้ว่า ถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง คือ การเผยแพร่วจนภาษา หรืออวจนภาษา ในพื้นที่กายภาพ และพื้นที่ออนไลน์อันนำไปสู่การสร้างควมลำเอียง การเลือกปฏิบัติ การดูถูกเหยียดหยาม อคติ และ พฤติกรรมความรุนแรงต่ออีกฝ่ายหนึ่งซึ่งครอบคลุมทั้งระดับบุคคล กลุ่มบุคคล และนิติบุคคล เนื้อหา ของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังมักสัมพันธ์กับการอ้างอิงฐานของอัตลักษณ์ หรือคุณสมบัติของอีกฝ่าย หนึ่ง เช่น เชื้อชาติ ชนชั้น ศาสนา สีผิว เพศ การศึกษา ความเชื่อส่วนบุคคล ความพิการ ฯลฯ ทั้งนี้ ถ้อยคำสร้างความเกลียดชังมีเป้าหมายเพื่อจำแนกบุคคล กลุ่มบุคคล หรือนิติบุคคลนั้น ๆ ออกจากการ ยอมรับของสังคม

เมื่อพิจารณาถ้อยคำสร้างความเกลียดชังอย่างเป็นรูปธรรมในบริบทประเทศไทยพบว่า สรานนท์ อินทนนท์ (2563) จำแนกรูปแบบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังไว้ 8 รูปแบบ ได้แก่ 1) การด่า บริภาษด้วยการใช้ภาษาหยาบคาย รุนแรง ดูถูกเหยียดหยาม 2) การสร้างความเข้าใจผิด การโน้มน้าวใจชักจูงใจให้เชื่อถือด้วยข้อมูลผิด หรืออคติส่วนตัว 3) การนิยามคนอื่นเชิงลบ ทำให้กลายเป็นตัวตลก ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น 4) การสื่อสารที่สร้างความรู้สึกรังแกพวกเขาพวก เราแยกออกชัดเจน 5) การสื่อความหมายปฏิเสธการอยู่ร่วมกัน การกีดกันออกจากสังคม 6) การตีตรา ประทับภาพเหมารวมตายตัวในเชิงลบ 7) การยุยงปลุกปั่น ปลุกกระดมให้ผู้อื่นร่วมเกลียดชัง สนับสนุน ให้ใช้ความรุนแรงกับผู้ที่เห็นต่าง และ 8) การระดมไล่ล่า ชุ่คุกคาม การลงทัณฑ์ทางสังคม การเนรเทศ หรือการนำไปสู่การประกาศเช่นฆ่า

งานวิจัยว่าด้วยผลกระทบของการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังของเยาวชนในสื่อออนไลน์พบว่าก่อให้เกิดผลกระทบทั้งด้านสุขภาพ และสุขภาพะ ดังที่ผลวิจัยของ Wachs, Gamez-Guadix, and Wright (2022) ระบุว่า ถ้อยคำสร้างความเกลียดชังในสื่อออนไลน์กลายเป็นปัญหาใหญ่ในชีวิตประจำวันของกลุ่มเยาวชน โดยเหยื่อผู้เผชิญกับปัญหาถ้อยคำสร้างความเกลียดชังจะเกิดโรคจิตเวช อาทิ ภาวะซึมเศร้า นอกจากนี้สรานนท์ อินทนนท์ (2563) ยังพบว่าถ้อยคำสร้างความเกลียดชังในสื่อออนไลน์ส่งผลกระทบรุนแรงต่อสภาพจิตใจของเหยื่อถึงขั้นนำไปสู่การฆ่าตัวตาย รวมถึงนำไปสู่การสร้างความรุนแรงในชีวิตจริงอีกด้วย

2. แนวคิดละครประเด็นศึกษา

ละครประเด็นศึกษา (Theatre in Education หรือ TIE) นับเป็นประเภทหนึ่งของละครการศึกษา (educational theatre) มีรากฐานยาวนานตั้งแต่ราวพุทธศักราช 2508 พรรรัตน์ ดำรุง (2547) สรุปว่า ละครประเด็นศึกษามุ่งใช้การแสดงเพื่อเสนอประเด็น (issue) อันนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้อาจนำเสนอเป็นละครฉากสั้น ๆ โดยใช้พื้นที่โรงเรียนเป็นพื้นที่แสดง นอกจากนี้ปาริชาติ จิงวิวัฒน์ภรณ์ (2547) ได้ระบุว่า ละครประเด็นศึกษานี้ยังคงรักษารูปแบบประกอบของละครเวทีทั่วไปเอาไว้ หากแต่อาจมีการลดรูป หรือลดทอนเพื่อความเรียบง่าย

การนำละครประเด็นศึกษามาใช้ในสถานศึกษานั้นสัมพันธ์กับบริบท และความพร้อมของสถานศึกษาแต่ละแห่ง กระนั้นก็ปรากฏธรรมเนียมปฏิบัติในละคร (drama conventions) (Brennan & Pearce, 2009; Neelands & Goode, 2015) เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการประยุกต์ใช้ละครประเด็นศึกษา ประกอบด้วย 4 กระบวนการ ได้แก่ 1) context building action กล่าวคือ การกำหนดฉาก (scene) ตัวละคร (character) และการค้นคว้าข้อมูลของบริบทที่เกี่ยวข้อง 2) narrative action กล่าวคือ การพัฒนาเรื่อง (story) การวิพากษ์ความคิด หรือทัศนคติที่เปลี่ยนแปลง และการวิเคราะห์องค์ประกอบของละคร 3) poetic action กล่าวคือ การพัฒนาบทบาท และการแสดงผ่านการเลือกสรรทางเลือกต่าง ๆ อย่างรอบคอบซึ่งครอบคลุมทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษา เพื่อจัดแสดง และ 4) Reflective action กล่าวคือ การสะท้อนคิดแลกเปลี่ยนกันภายหลังจากการจัดแสดง และรับชมการแสดง

ละครประเด็นศึกษาได้รับการนำมาใช้เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างแพร่หลายในทุกภูมิภาคของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในทวีปยุโรป และสหรัฐอเมริกา ธนสิน ชุตินธรานนท์ (2560) ได้สังเคราะห์ประโยชน์ของละครการศึกษาจากบริบทของสังคมตะวันตกและสังคมไทยสรุปได้ว่า ละครศึกษามีประโยชน์ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิ จิตต และพลังทักษะ ทั้งนี้ในด้านพุทธิ พบประโยชน์อันเป็นรูปธรรมหลายประการ เช่น พัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพในสถานการณ์ต่าง ๆ พัฒนาความรู้เกี่ยวกับตนเอง และความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงในสังคม พัฒนาอัตลักษณ์ และการแสดงออกที่เหมาะสมตามกาลเทศะ ฯลฯ นอกจากนี้ลิขิต ใจดี (2562) ศึกษาวิเคราะห์ละครการศึกษาอันสัมพันธ์กับกฎหมายด้านการศึกษาของประเทศไทยพบว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ทางเลือก

ที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนได้ในหลากหลายมิติเพื่อเสริมสร้างให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในศตวรรษที่ 21 อีกทั้งยังสอดคล้องกับทิศทางการศึกษาของชาติไทยในบริบทต่าง ๆ และควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมเพื่อขยายฐานและความเข้าใจในคุณค่าและความสำคัญต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (mixed method research) โดยมีกรอบแบบการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการตามแนวคิด ละครการศึกษา (educational drama) และเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ร่วมกับวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีประชากร ได้แก่ เยาวชนไทยอายุระหว่าง 18-22 ปี ซึ่งศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่าง (N) จำนวน 29 คน ด้วยวิธีการเจาะจง (purposive sampling) กล่าวคือ เป็นนิสิตในหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชั้นปีที่ 1-2 เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้สอนในหลักสูตรจึงสามารถสร้างความไว้วางใจ และขอความร่วมมือจากผู้เข้าร่วมการวิจัยได้ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน จึงจำเป็นต้องเลือกกลุ่มตัวอย่างนี้ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับประชากรและเพื่อให้ดำเนินงานได้ตามกำหนดเวลา อย่างไรก็ตาม การเข้าร่วมการวิจัยเป็นไปตามความสมัครใจและไม่มีการประเมินการเรียนการสอนในวิชาใด ๆ

การดำเนินการวิจัยใช้ระยะเวลารวมทั้งสิ้น 24 สัปดาห์ ประกอบด้วย ระยะเวลาที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร และการออกแบบเครื่องมือวิจัย ระยะเวลาที่ 2 การดำเนินการวิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย และระยะเวลาที่ 3 การวิเคราะห์ผลการวิจัย และการสรุปผลการวิจัย

ระยะเวลาที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร และการออกแบบเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเอกสารประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้าน ถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง และละครประเด็นศึกษา ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยสังเคราะห์เอกสารเพื่อพัฒนาโน้ตส์สำหรับการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน และ 2) แบบสะท้อนตัวตน (self-reflection note) ผู้วิจัยพัฒนาแบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียนเพื่อใช้วัดประเมินความรู้ของกลุ่มตัวอย่างว่าด้วยหลักการ ทฤษฎี แนวปฏิบัติที่ดี และกรณีศึกษาของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ ประกอบด้วยคำถามปรนัย 15 ข้อ และอัตนัย 1 ข้อ คะแนนเต็ม 20 คะแนน โดยเครื่องมือดังกล่าวได้ผ่านการประเมินตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิด้าน การวัดและประเมินผลการศึกษา และการอุดมศึกษา รวมจำนวน 3 ท่าน โดยกำหนดเกณฑ์ค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence หรือ IOC) ไม่ต่ำกว่า 0.5 (อารยา องค์กรเอี่ยม และพงศธราร วิจิตเวชไพศาล, 2561)

จากการประเมินแบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียนโดยผู้ทรงคุณวุฒิปากฎว่าแบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน มีค่าเฉลี่ยดัชนีความสอดคล้องที่ 0.80 หมายความว่า แบบทดสอบนี้

มีความสอดคล้องระหว่างรายการข้อความและวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีข้อความ อาทิ การยกตัวอย่างแล้วให้กลุ่มตัวอย่างวิเคราะห์ รวมถึงการเลือกตอบถ้อยคำที่เหมาะสม และไม่ใช้ถ้อยคำสร้างความเกลียดชังในบริบทการสื่อสารต่าง ๆ

ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือแบบสะท้อนตัวตนบนพื้นฐานของธรรมเนียมปฏิบัติในละคร (Brennan & Pearce, 2009; Neelands & Goode, 2015) ประกอบด้วย 4 กระบวนการอันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสากล โดยให้กลุ่มตัวอย่างสามารถบันทึกผลการเรียนรู้ในแต่ละกระบวนการได้อย่างอิสระ โดยเริ่มการบันทึกภายหลังจากการทำแบบทดสอบก่อนเรียน และสิ้นสุดการบันทึกก่อนทำแบบทดสอบหลังเรียน ทั้งนี้เครื่องมือในการวิจัยทั้งหมดได้ผ่านการพิจารณาโดยคณะกรรมการวิจัยในคนตามหลักเกณฑ์ครบถ้วนทุกประการ

ระยะที่ 2 การดำเนินการวิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างได้ทำแบบทดสอบก่อนเรียนซึ่งเป็นเครื่องมือที่ได้ผ่านการพิจารณาเรียบร้อยแล้วในครั้งแรกที่พบกัน โดยกลุ่มตัวอย่างแต่ละคนต้องทำแบบทดสอบก่อนเรียนด้วยตนเอง และเป็นไปตามเงื่อนไขที่ระบุในแบบทดสอบ

หลังจากนั้นผู้วิจัยกำหนดรูปแบบกิจกรรมละครประเด็นศึกษาโดยมีระยะเวลาทั้งสิ้น 4 สัปดาห์ และกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างได้พบกันอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง ในชั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการว่าด้วยทฤษฎี และทักษะปฏิบัติของละครประเด็นศึกษา ก่อนจะแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 5 กลุ่มตามแนวทางที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้แต่ละกลุ่มพัฒนาผลงานละครประเด็นศึกษา ร่วมกับการฝึกซ้อมเพื่อนำเสนอเป็นละครประเด็นศึกษาขนาดสั้นที่เกี่ยวข้องกับถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง ความยาวไม่เกินกลุ่มละ 30 นาที ในระหว่างช่วงเวลาดังกล่าวกลุ่มตัวอย่างทุกคนต้องบันทึกแบบสะท้อนตัวตนตามแนวทางธรรมเนียมปฏิบัติในละคร

เมื่อครบระยะเวลาที่กำหนดกลุ่มตัวอย่างต้องจัดแสดงผลงานละครประเด็นศึกษาให้กลุ่มเป้าหมายรับชมร่วมกันทุกเรื่องทุกคน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 ท่าน เป็นผู้วิพากษ์ผลงานเมื่อสิ้นสุดนำเสนอ พร้อมทั้งมีการจัดการสะท้อนคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มตัวอย่างอีกด้วย จากนั้นจึงให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบหลังเรียนเพื่อวัดและนำผลมาใช้ในระยะถัดไป ทั้งนี้การทำแบบทดสอบก่อนเรียนและแบบทดสอบหลังเรียนมีระยะเวลาห่างกันมากกว่า 2 สัปดาห์ เพื่อขจัดปัญหาการจำคำถามหรือคำตอบได้ (carry over effect) ทั้งนี้ผลงานละครประเด็นศึกษาจะได้รับการบันทึกภาพและเสียง

ระยะที่ 3 การวิเคราะห์ผลการวิจัย และการสรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมาวิเคราะห์ด้วยสถิติวิเคราะห์ โดยหาค่าเฉลี่ย (M) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และใช้สถิติอ้างอิงการทดสอบค่าเฉลี่ยที่ไม่เป็นอิสระจากกัน (paired sample t-test) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติ (p -value) ที่ .05 นอกจากนี้ผู้วิจัยยังนำผลจากแบบสะท้อนตัวตนของกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ตามหลักการธรรมเนียมปฏิบัติในละคร พร้อมทั้งนำเสนอด้วยพรรณนาวิเคราะห์เป็นลำดับ

สรุปผลการวิจัย

ผลงานละครประเด็นศึกษาสร้างสรรค์ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 กลุ่มย่อย แสดงให้เห็นว่าแต่ละกลุ่มได้ศึกษาค้นคว้า เลือกรรประเด็นการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังกับปัญหาสังคมปัจจุบัน และสร้างสรรค์ละครประเด็นศึกษาที่สะท้อนความรู้เรื่องการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ 1) เรื่อง “ไอ้ต๊อด” นำเสนอผลกระทบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังอันในสื่อออนไลน์ จากละครซีรีส์อันนำไปสู่อาชญากรรมทางเพศ 2) เรื่อง “Girl from Nowhere” นำเสนอผลกระทบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังในสื่อออนไลน์ในบริบทโรงเรียนอันนำไปสู่ปัญหาสุขภาพ และสุขภาพของนักเรียน 3) เรื่อง “มุดาตัวร้ายกับนึ่งโป๊ะแตก” นำเสนอผลกระทบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังในสื่อออนไลน์ในบริบทองค์กรอันนำไปสู่ปัญหาด้านอาชีพการงาน 4) เรื่อง “เพลิงแค้นแสนรัก” นำเสนอผลกระทบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังในสื่อออนไลน์ในบริบทองค์กรอันนำไปสู่ปัญหาด้านอาชีพการงาน และ 5) เรื่อง “เฮอไมโอดอล” นำเสนอผลกระทบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังในสื่อออนไลน์ในบริบทวงการบันเทิงอันนำไปสู่การฆ่าตัวตายของดารานักแสดง ดังตัวอย่างภาพประกอบ

ภาพประกอบ 1 เรื่อง “ไอ้ต๊อด”

ภาพประกอบ 2 เรื่อง “Girl from Nowhere”

ภาพประกอบ 3 เรื่อง “มุดาตัวร้ายกับนึ่งโป๊ะแตก”

ภาพประกอบ 4 เรื่อง “เพลิงแค้นแสนรัก”

ที่มา: (ผู้วิจัย, 2566)

ภาพประกอบ 5 เรื่อง “เฮอไม้อีคอลล”
ที่มา: (ผู้วิจัย, 2566)

อย่างไรก็ดีจากการวิเคราะห์แบบทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้ของกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีคะแนนต่ำสุด 8 คะแนน คะแนนสูงสุด 15 คะแนน คะแนนเฉลี่ย (*M*) 11.28 คะแนน และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) 1.988 ในขณะที่ผลการวิเคราะห์แบบทดสอบหลังเรียนพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนต่ำสุด 12 คะแนน คะแนนสูงสุด 20 คะแนน คะแนนเฉลี่ย 15.07 คะแนน และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.267 ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลข้างต้นโดยใช้สถิติอ้างอิงการทดสอบค่าเฉลี่ยที่ไม่เป็นอิสระจากกัน พบผลการวิเคราะห์ดังนี้

ตาราง 1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบผลคะแนนแบบทดสอบก่อนเรียนและแบบทดสอบหลังเรียน

แบบทดสอบ	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>SE</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
แบบทดสอบก่อนเรียน	29	11.28	1.998	0.371	-6.092	<.001
แบบทดสอบหลังเรียน	29	15.07	2.267	0.421		

$\alpha = .05$

ที่มา: (ผู้วิจัย, 2566)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนแบบทดสอบหลังเรียนสูงกว่าคะแนนแบบทดสอบก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ ($t = -6.092; p = <.001$) สรุปได้ว่าเมื่อกลุ่มตัวอย่างได้เข้าร่วมกิจกรรมละครประเด็นศึกษาแล้วจะช่วยส่งเสริมให้กลุ่มตัวอย่างมีพัฒนาการทางความรู้เกี่ยวกับการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังในสื่อออนไลน์

ทั้งนี้จากการวิเคราะห์แบบสะท้อนตัวตนพบว่าสนับสนุนผลจากแบบทดสอบข้างต้น โดยจากการร่วมกิจกรรมละครประเด็นศึกษากลุ่มตัวอย่างได้รับประโยชน์ เกิดความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง รวมถึงตระหนักถึงผลร้ายจากการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังอีกด้วย เช่น

“รู้สึกว่าการทำงานในครั้งนี้เป็นงานที่ทำให้ฉันได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคำว่า Hate Speech มากยิ่งขึ้น และด้วยการนำเสนอเรื่องของนิสิตที่ต้องการเน้นถึงการให้ความสำคัญของการใช้สื่ออินเทอร์เน็ต ทำให้ฉันเกิดการตระหนักมากขึ้นว่าโซเชียลมีเดียมีอิทธิพลต่อสังคมอย่างมาก... ผู้ใช้สื่อเองต้องใช้สื่ออย่างมีวิจารณญาณและมีความรู้เท่าทันสื่อด้วยเพื่อที่ว่าจะได้ไม่เกิดผลเสียตามมาจากการใช้สื่อของเราเอง และจะได้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยลด Hate Speech ที่เกิดขึ้นในโลกอินเทอร์เน็ตได้”

(ตัวอย่าง A1)

“ได้เห็น และเข้าใจว่า Hate speech ที่เห็นจากแต่ละการแสดงเกิดจากการหล่อหลอมของสังคมส่วนหนึ่ง เช่น ค่านิยมที่ผิด ๆ อำนาจนิยม แต่พอเข้ามาในสื่อออนไลน์ ความรุนแรงเหล่านี้ก็สามารถผลิตซ้ำ และทวีความรุนแรงขึ้นได้ จึงสำคัญมากที่ทุกคนต้องมีสติและตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้”

(ตัวอย่าง A2)

“จากการได้ทำ และได้ชมละครทำให้เห็นภาพปัญหาในสังคมชัดเจนมากขึ้นโดยเฉพาะเรื่อง Hate Speech ... ปกติเป็นคนเล่นโซเชียลมีเดียแบบ passive จึงไม่เคยเห็นมุมมองของผลกระทบที่เกิดขึ้นซึ่งทำให้เกิดความเจ็บปวด นอกจากนี้ยังเห็นถึงการผลิตซ้ำซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักของปัญหาเหล่านี้”

(ตัวอย่าง A3)

อภิปรายผล

ผลการวิจัยข้างต้นพบว่าละครประเด็นศึกษาเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างความรู้ของเยาวชนเจนเนอเรชันแซตได้ ดังที่ ธนสิน ชุตินธรานนท์ (2560) ระบุว่าละครการศึกษาช่วยให้เข้าใจอยู่ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนครอบคลุมจุดมุ่งหมายของการศึกษาด้านพุทธิ จิตต และพลังทักษะ อย่างไรก็ตามการดำเนินการตามธรรมเนียมปฏิบัติในละครมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของละครโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเยาวชนที่ไม่มีพื้นฐานด้านสื่อสารการแสดง โดยกระบวนการที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ context building action

จากการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมักเลือกสรรเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ส่วนตัวของตนโดยปราศจากการให้ข้อมูลบริบทที่เกี่ยวข้องอย่างเพียงพอแก่ทีม จึงทำให้ประเด็นที่เลือกสรรมีความเป็นส่วนตัว และเชื่อมโยงสู่สามัญสำนึกแก่ผู้อื่นได้ลำบาก (generalization) ทั้งยังลดทอนการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ เวลา สถานที่ และตัวละคร หรือเรียกอีกอย่างว่าบริบทของละคร (dramatic context) (Neelands & Goode, 2015) อย่างไรก็ตามพบว่าเยาวชนมีความรู้ และประสบการณ์ส่วนบุคคลเรื่องถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง และการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังที่แตกต่างกัน ดังนั้นกระบวนการ context building action จึงจำต้องอาศัยความร่วมมือจากทีมที่จะ

ต้องค้นคว้าสื่อสารทำความเข้าใจนิยาม และลักษณะของถ้อยคำสร้างความเกลียดชังให้ถูกต้องตรงกัน รวมถึงเจ้าของข้อมูล หรือเจ้าของเรื่องยังต้องพยายามถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนตัวให้มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด ทั้งนี้พบว่าการใช้สื่อศิลปะ เช่น รูปภาพ ภาพถ่าย ฯลฯ สามารถช่วยส่งเสริมความชัดเจน อันนำไปสู่การสร้างความเข้าใจที่ตรงกันของทีม ทำให้สามารถทำงานต่อไปได้

ละครประเด็นศึกษาที่เน้น “ประเด็น” ในการนำเสนอมากกว่า “ความสมบูรณ์แบบ” ของละครนี้ทำให้เยาวชนกำหนด “เนื้อหา” และ “วิธีการ” นำเสนอได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ช่วยประหยัดงบประมาณอันเนื่องมาจากการ “ลดรูป” แต่ “เพิ่มคุณค่าความคิด” และ “พัฒนาความเข้มข้น” ให้แก่เรื่องที่น่าสนใจ อย่างไรก็ตามการที่ประเด็นว่าด้วยการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังมีใช้ประเด็นที่เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่สัมพันธ์กับเรื่องข่าวปลอม (fake news) และ การตรวจสอบข้อเท็จจริง (fact-checking) ด้วย ซึ่งกระบวนการทางการละคร (drama facilitator) พึ่งให้ความรู้เกี่ยวกับหัวข้อที่เกี่ยวข้องเหล่านี้เพื่อให้เยาวชนสามารถเชื่อมโยง ทำความเข้าใจ และสร้างสรรค์ผลงานได้สมบูรณ์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะปฏิบัติทางสื่อสารการแสดงแก่เยาวชนที่ยังไม่มีพื้นฐานเพียงพอ

กล่าวได้ว่าละครประเด็นศึกษาเป็นการใช้องค์ความรู้ด้านสื่อสารการแสดงเพื่อออกแบบกิจกรรมในลักษณะการเรียนรู้แบบลงมือทำ (active learning) และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (experiential learning) ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับเนื้อหาว่าด้วยถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง รวมไปถึงเนื้อหาอื่น ๆ ทั้งนี้การเสริมสร้างความรู้ให้แก่เยาวชนเรื่องการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังจากสื่อออนไลน์ นับเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทักษะความรอบรู้เรื่องสื่อที่พึงเร่งเสริมสร้างแก่เยาวชนเจนเอเรชันแซตซึ่งเผชิญกับความท้าทายของข้อมูลสารสนเทศทางออนไลน์ทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความรู้ที่ช่วยให้เยาวชนสามารถระบุแบบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง และสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบของถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับเป้าหมายของการสร้างพลเมืองไทยที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม เป็นผู้ที่เคารพสิทธิและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่หลากหลายได้อย่างรับผิดชอบในฐานะพลเมืองที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น (สรานนท์ อินทพันธ์, 2563) อีกทั้งช่วยส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันระดับต่าง ๆ รวมถึงสถาบันชาติด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรขยายผลการศึกษาให้ครอบคลุมเด็กและเยาวชนเจนเอเรชันแซตให้ครบทุกช่วงชั้นการศึกษา และในพื้นที่ปริมนทลอื่น ๆ
2. ควรพัฒนาเครื่องมือ หรือกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมความรู้เรื่องการผลิตซ้ำถ้อยคำสร้างความเกลียดชังจากสื่อออนไลน์ให้สอดคล้องกับบริบททางการศึกษา และสังคม

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการสร้างความรู้ให้แก่เยาวชนเรื่องการผลิตซ้ำความรุนแรงโดยสื่อออนไลน์ในสังคมไทย ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับชาติ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรกริช มุ่งสวัสดิ์ และญาติ กาศยปັນน. (2561, 16 สิงหาคม). การกำหนดความผิดเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในประการที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้อื่น. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 13 ปีการศึกษา 2561. มหาวิทยาลัยรังสิต. [ม.ป.ท.].

ณิกุล เสนาวงษ์. (2564). การศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ของคนเจนเนอเรชั่นแซดในยุค New Normal ในกรุงเทพมหานคร. [สารนิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยสยาม.

ธนสิน ชุตินธรานนท์. (2560). ละครการศึกษาในสังคมตะวันตกและสังคมไทย. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 37(4), 195-207.

นิรมล บางพระ. (2564). การวิเคราะห์ความก้าวร้าวและความรุนแรงจากสื่อโดย The General Aggression Model (GAM). *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*. 15(2), 192-205.

ปาริชาติ จิงวิวัฒนาภรณ์. (2547). *ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.

พรรรัตน์ ดำรุ่ง. (2547). *การละครสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิรงรอง รามสูต. (2556). *การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลิขิต ใจดี. (2562, 4 มิถุนายน). ละครสร้างสรรค์: กระบวนการเรียนรู้ทางเลือกใหม่ที่สอดคล้องกับทิศทางการศึกษาชาติ. *เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติธีรทัศน์เชิงมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปกรรมศาสตร์ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม: ความรัก ความตาย และอำนาจในบริบทสังคมร่วมสมัย*. มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. [ม.ป.ท.].

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุกัญญา เอ็มอีธรรม. (2563). พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*. 37(2), 120-142.

สรานนท์ อินทนนท์. (2563). *การสื่อสารที่สร้างความเกลียดชัง (Hate Speech) (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิส่งเสริมสื่อเด็กและเยาวชน.

สหะ พุกศิริวงศ์ชัย. (2565). การวิเคราะห์องค์ประกอบด้านเนื้อหาของสื่อออนไลน์ต่อการป้องกันการใช้ความรุนแรงของเด็กวัยรุ่น. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 16(45), 367-382.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2563). *พจนานุกรมศัพท์นิเทศศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสภา*. กรุงเทพฯ: อนุกรรมการพิมพ์.

องค์กร Article 19. (2558). *คู่มือไขข้อสงสัยเรื่องถ้อยคำสร้างความเกลียดชัง ฉบับ ค.ศ. 2015*. Creative Commons: CC. <https://www.article19.org/wp-content/uploads/2019/12/Hate-Speech-Explained-A-Toolkit-Thai-Version-min.pdf>

อารยา องค์เอี่ยม และพงศ์ธรา วิจิตเวชไพศาล. (2561). การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย. *วิสัยทัศน์สาร*, 44(1), 36-42.

ภาษาอังกฤษ

Brennan, R. and Pearce, G. (2009). Educational drama: A tool for promoting marketing learning. *International Journal of Management Education*, 8(1), 1-9.

Neelands, J. and Goode, T. (2015). *Structuring Drama Work* (3rd edition). Cambridge: Cambridge University Press.

Udupa, S., et.al. (2020). *Hate Speech, Information, Disorder, and Conflict*. New York: Social Science Research Council.

United Nations. (n.d.). *Understanding Hate Speech*. <https://www.un.org/en/hate-speech/understanding-hate-speech/what-is-hate-speech>.

Wachs, S., Gámez-Guadix, M. & Wright, M. F. (2022). Online Hate Speech Victimization and Depressive Symptoms Among Adolescents: The Protective Role of Resilience. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 25(7). 416-423.